

CONVERSA

Jordi Francès Buxó

CAP DELS BOMBERS
D'OLLOT I DEL GRUP DE
RESCAT DE MUNTANYA
DEL PIRINEU ORIENTAL

RETRAT DE FAMÍLIA

**Can Fares de
Fontcoberta**

UNA NISSAGA
RELLEVANT EN
UNA MASIA QUE
IMPRESSIONA

PERFILS

Jordi Prat

PICAPEDRER DE SANT
PAU DE SEGÚRIES
ENAMORAT DEL
SEU OFICI

Josep Boix

EN PEP DEL
TOSSOLS, UNA CASA
EMBLEMÀTICA D'OLLOT

Isidre Ayats

EN SIDRU DEL CAMPS,
PAGÈS DE JOANETES

**Maria Àngels
Brugada**

DE LES BOTIGUERES
MÉS POPULARS
DE BANYOLES

INDRET

Vilallonga de Ter

UNA MIRADA

**El pont del
Llierca, a Tortellà**

A PEU

**Sant Roc de
la Barroca****El Talló, mirador
de l'Alta Garrotxa**

les garrotxes

www.garrotxes.cat

DOSSIER

CAPELLANS, MONGES I ESCOLANS

45 planes per rememorar oficis i personatges lligats
a l'Església catòlica en uns anys en què la religió
influeïa en gairebé tots els aspectes de la vida

Desbrossament, tala i poda

Transport a la planta

Trituració i garbellada

Emmagatzematge

Descàrrega de l'estella

Saps que del bosc en surt energia ecològica?

A l'empresa Alameda-Torrent estem especialitzats en gestió forestal integral: dels nostres boscos en traiem la fusta per fer **estella forestal**

Serradures

> Dins el procés de garbellada i control de qualitat de l'estella, se selecciona la part més fina –que conté terra i altres partícules– que no es destinarà a la combustió. S'utilitzarà només per a jaç en instal·lacions ramaderes.

Estella per a combustió

> Aquestes dues mides d'estella –G20 i G30– són les òptimes per a la combustió en calderes. Actualment estem servint el nostre producte a indústries, granges, pavellons esportius, escoles, piscines municipals, hotels, cases de turisme rural, masies... També disposem d'una estella més granulada –la G50– apta per a calderes de gran capacitat.

Amb la utilització de l'estella forestal...

1. Ajudem a mantenir els boscos nets
2. Donem valor a una fusta que fins ara tenia un valor comercial baix
3. No depenem del consum de combustibles fòssils
4. Reduïm l'emissió de CO² a l'atmosfera
5. Generem nous llocs de treball al territori
6. Aconsegüim un estalvi econòmic, en combustible, de més d'un 50%
7. Garantim un preu fix de l'estella

ALAMEDA-TORRENT GESTIÓ FORESTAL INTEGRAL

Veïnat de Mont-roig, 37. Carretera de Cassà a Caldes, km 1,2
Telèfon 972 46 18 24 | 17244 Cassà de la Selva

www.alamedatorrent.com | www.estellaforestal.cat

CERTIFICACIÓ DE QUALITAT

DIRECTOR >

Ramon Estéban
ramon@garrotxes.cat

COORDINADOR PLA DE L'ESTANY >

Guerau Palmada

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@garrotxes.cat

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@garrotxes.cat

COL·LABORADORS >

Joaquim Agustí i Bassols
Emili Bassols
Núria Batllem
Pere Bosch
Gemma Busquets
Miquel Campos
Marta Carbonés
Esteve Carrera
Jordi Carreras i Font
Salvador Comalat
Josep Curto
Pere Duran
Joaquim Ejarque
Carles Feo
Martí Figueras
Jordi Galofré
Pere Gelis
Josep Grabuleda
Joan Juanola
Laia Juez
Julià Maroto
Marta Masó Escobairó
Meritxell Masó
Josep M. Massip
Antoni Mayans
Domènec Moli
Joan Olivas
Joan Oller
Rosa Pagès
Josep M. Pararols
Miquel Peral
Eudald Picas
Dolors Pinatella
Anna Pons
Joan Pontacq
Joan Prat
Quim Roca Mallarach
Xavier Ruscalleda
Miquel Rustullet
Ester Sala
Joan Sala
Ricard Sargatal
Pep Sau
Andreu Solé
Narcís Soler
Josep Valls
Àngel Vergés
Josep Vilar
Xavier Xargay

EDICIÓ DE TEXTOS >

Pitu Basart
Montse Casas

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > GI-381-2008

ISSN > 2013-3707

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

ALTRES PUBLICACIONS >

www.gavarres.com
www.cadipedaforca.cat
www.alberes.cat

PERIODICITAT ASSOCIADA A >

> PERIOD. APPEC

'Millor Editorial en Català 2008'

FOTO PORTADA:
PERE DURAN

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS POSTALS

XAVIER RUSCALLEDA (TEXT) // ROSA PAGÈS (IL·LUSTRACIÓ)

7-11 ACTUALITAT

12-17

CONVERSA JORDI FRANCÈS

RAMON ESTÉBAN (TEXT) // ANNA PONS (FOTOGRAFIA)

18-22

RETRAT DE FAMÍLIA CAN FARES DE FONTCOBERTA

XAVIER XARGAY (TEXT) // PERE DURAN (FOTOGRAFIA)

24-31

PERFILS

JORDI PRAT / JOSEP BOIX / ISIDRE AYATS / MARIA ÀNGELS BRUGADA

ANNA PONS, RAMON ESTÉBAN, JOAN SALA I ÀNGEL VERGÉS (TEXT)
ANNA PONS, RAMON ESTÉBAN, JOSEP M. PARAROLS I JOSEP CURTO (FOTOGRAFIA)

33-77

DOSSIER CAPELLANS, MONGES I ESCOLANS

RAMON ESTÉBAN I GUERAU PALMADA (COORDINACIÓ)

79-99

PATRIMONI

ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // NISSAGUES // ART // GASTRONOMIA
VULCANOLOGIA // FAUNA // FLORA // PLANTES I REMEIS

100-103

INDRET VILALLONGA DE TER

MIQUEL PERALS (TEXT) // EUDALD PICAS (FOTOGRAFIA)

104-107

UNA MIRADA EN EL PAISATGE EL PONT DEL LLIERCA

JOSEP VALLS (TEXT) // JOAN JUANOLA (FOTOGRAFIA)

108-111 A PEU

SANT ROC DE LA BARROCA

JORDI CARRERAS I FONT (TEXT) // JOAN PONTACQ (FOTOGRAFIA)

EL TALLÓ

JOAQUIM AGUSTÍ (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA AIGUATS

NÚRIA BATLLEM (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb en Buxó d'Olot. ES DIU JORDI FRANCÈS PERÒ TOTHOM EL CONEIX PEL SEGON COGNOM, BUXÓ –PRONUNCIAT COM BUIXÓ. VA NÉIXER EL 1946 A OLOT I ÉS NÉT DE L'ESCUPTOR IGNASI BUXÓ, DE QUI CONSERVEN UNA EXCEL·LENT COL·LECCIÓ D'OBRES D'ART A LA CASA FAMILIAR, AL BARRI OLOTÍ DE SANT MIQUEL. FINS FA POC, EN BUXÓ –UN HOME AFABLE, GRAN CONVERSADOR, CASAT AMB LA MERCÈ, AMB TRES FILLS I SET NÉTS– HA ESTAT EL CAP DELS BOMBERS DEL PARC D'OLOT I DEL GRUP DE RESCAT DE MUNTANYA DEL PIRINEU ORIENTAL. LA SEVA FEINA ERA TAN ARRISCADA COM ENRIQUIDORA: HA VISCUT LA VIDA I HA CONEGUT LA GENT EN SITUACIONS EXTREMES, AQUELLS MOMENTS EN QUÈ NINGÚ NO POT ENGANYAR NINGÚ.

RAMON ESTÉBAN TEXT
ANNA PONS FOTOGRAFIA

Jordi Francès

–Els de la meva generació –no sé si ara també passa– quan érem petits dèiem que de grans volíem ser bombers. Per què se'n va fer vostè?

–«Jo vaig començar de voluntari el 1979 perquè era una feina que em cridava l'atenció, m'agradava. A casa teníem una fabriqueta a la Canya i jo hi treballava, però em sentia atret per la feina dels bombers. M'hi vaig presentar i em van acceptar. Ara fer-se bomber costa una mica més. Has de passar unes proves físiques i també teòriques molt fortes. Com més títols i estudis tinguis, més probabilitat tens d'entrar. S'exigeix molt, és una de les coses més difícils que hi ha. Hi ha gent que s'hi apunta perquè té vocació, però també n'hi ha que ho fan perquè hi veuen un futur assegurat, saps què vull dir? Ets funcionari, tens força temps lliure...»

–Però quan vostè va començar no hi havia bombers professionals...

–«No. I pensa que Olot era dels llocs pioners a tenir un parc de bombers, junt amb Figueres, Puigcerdà, Girona i algun lloc més. La nostra caserna era al Carme. Però no era pas professional, no. Tu t'hi apuntaves i si t'admetien, ja podies començar a col·laborar. Quan es declarava un incendi feien sonar una sirena que hi havia al campanar de l'església de Sant Esteve i segons els tocs de la sirena, sabies a quin districte de la ciutat era el foc, que si pel cantó de Sant Miquel, o el de Sant Roc... Anàvem corrents a la caserna, ens canviàvem i agafàvem el camió i cap al foc. En aquells primers anys tenia de companys el pare Cantí i el seu fill; en Josep Plana; en Lloret, pare i fill; en Ballesteros; l'Alfons Pérez;

RAMON ESTÉBAN. Olot, 1961. Periodista.
ANNA PONS. Barcelona, 1964. Fotografia

retrat de família Can Fares de Fontcoberta. LAWRENCE DURRELL DIU, AL SEU 'QUARTET D'ALEXANDRIA', QUE UNA CIUTAT POT SER LA IMATGE D'UNA PERSONA I UNA PERSONA EL REFLEX D'UNA CIUTAT. A VEGADES HI HA CONSTRUCCIONS TAN ESPECIALS, TAN ESPECÍFIQUES QUE PODEN ACABAR DEFININT LES PERSONES QUE HIVIEN. CAN FARES ÉS UNA CASA PAIRAL, PERÒ NO ÉS UN MAS TRADICIONAL, NO ES FON AMB LA TERRA; L'OBSERVA, LA POSSEEIX. EN JOSEP ALEMANY ENS EN PARLA I ENS LA PRESENTA.

XAVIER XARGAY TEXT

PERE DURAN FOTOGRAFIA

El pes de la història

Una de les més brillants expressions de Josep Pla –i en té moltes– es refereix a la tramuntana. Segons Pla, la tramuntana, al Baix Empordà, «s'hi entaula». Al Pla de l'Estany, en canvi, només hi fa un mos a peu dret. A la comarca, la tramuntana, quan hi arriba, no bufà, només alena. Això sí, el seu alè canvia la llum i el paisatge. El dijous de setembre que vaig anar a parlar amb en Josep Alemany, el propietari de can Fares de Fontcoberta, la tramuntana havia deixat a mig esbandir el cel, un cel d'un blau tensat com un llençol amb escorrialles

de núvols. Vaig arribar a can Fares de Fontcoberta per Melianta. Des del pla de Martís es dibuixava amb precisió caligràfica el contorn de les muntanyes, molt més properes que de costum. Semblava que el Canigó pugés a col·libè de la Mare de Déu del Mont.

El veïnat d'en Fares es troba al vessant de llevant de la vall del Garrumbert, arran d'una carretera estreta, afaible, tranquil·la. L'entorn, des del pla de ca l'Oriol, és d'una placidesa notable. Són dos masos, can Fares Vell, dit també cal Masover, perquè és on viu el

masover que s'encarrega de l'explotació agrícola, i can Fares. La primera és esmentada ja en un document de 1017; la porta principal, a la dreta d'un pou d'una alçada sorprenent, té inscrita la data de 1575, tot i això en Josep, el propietari, m'explica que la casa és de cap el 1700. Just a sobre la porta, mostra el seu encant un petit finestral, que podria ser gòtic i que dona al conjunt un aire nobiliari que té més a veure amb el probable origen del nom que amb la llenya, els draps i les eines del camp que l'envolten. Segons Joan Coromi-

XAVIER XARGAY. Banyoles, 1962. Llicenciat en filologia i professor de secundària.
PERE DURAN. Banyoles, 1967. Fotògraf

A dalt, can Fares envoltada de boscos i de camps. A baix, en Josep Alemany, la Conxita Burch i la Gemma Güell, davant del mas.

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > AIGUATS

M3

En l'aiguat de l'any 1961, el riu Fluvià sortí de mare, al seu pas pel pont de Colom d'Olot . Podem veure al fons de la imatge la residència d'oficials de la Guàrdia Civil.

DATA: NOVEMBRE DE 1961

AUTOR: JOAN ANTONI SATORRE TOMÀS

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DE LA GARROTXA. FONS JOAN ANTONI SATORRE TOMÀS

M4

Casa arrasada pel riu Ter a la zona de Setcases. Entre el 7 i el 8 de novembre del 1982 es produí un fort aiguat al Pirineu català que provocà innombrables destrosses materials i víctimes mortals.

DATA: 18 DE NOVEMBRE DE 1982

AUTOR: NARCÍS SANS PRAT
PROCEDÈNCIA: CENTRE DE RECERCA I DIFUSIÓ DE LA IMATGE DE L'AJUNTAMENT DE GIRONA. FONS NARCÍS SANS PRAT

DOSSIER CAPELLANS, MONGES I ESCOLANS

RAMON ESTÉBAN I GUERAU PALMADA > COORDINACIÓ

Ave Maria puríssima [PÀG. 34]

RAMON ESTÉBAN [Olot, 1961. Periodista]

La religió, a tot arreu [PÀG. 36]

JORDI GALOFRÉ [Barcelona, 1943. Historiador]

La fàbrica gironina de capellans [PÀG. 38]

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

Els últims escolans de Cogolls [PÀG. 42]

MARTA CARBONÉS [Les Planes d'Hostoles, 1964. Professora d'anglès]

La Tonta, de Sant Aniol d'Aguja [PÀG. 44]

JOSEP VILAR [Argelaguer, 1961. Enginyer tècnic agrícola]

Pabordesses i Filles de Maria [PÀG. 48]

MERITXELL MASÓ [Olot, 1975. Periodista]

El capellà poeta d'Olot [PÀG. 52]

DOMÈNEC MOLÍ [Figueres, 1933. Escriptor]

De la fusteria al cementiri [PÀG. 56]

JOAN OLLER [Olot, 1958. Periodista]

Entre els bisbats de Girona i de Vic [PÀG. 60]

MIQUEL PERALS [Setcases, 1941. Enginyer de monts i economista]

Les monges, a Banyoles [PÀG. 64]

MIQUEL RUSTULLET [Banyoles, 1945. Activista cultural].

JOAQUIM EJARQUE [Girona, 1946. Activista cultural]

La Casa Missió de Banyoles [PÀG. 68]

JOSEP GRABULEDA [Banyoles, 1962. Historiador i arxiver]

Els campaners de Santa Maria [PÀG. 72]

JOAN OLIVAS [Banyoles, 1925. Activista cultural]

Fillola i quasi majordona [PÀG. 74]

PERE GELIS [Sant Esteve d'en Bas, 1954. Dissenyador i excursionista]

Cantar al 'coro' [PÀG. 76]

JOSEP GARCIA [Sant Esteve d'en Bas, 1969. Músic i mestre especialista de música a Educació Infantil i Primària]

Altres reportatges: Mossèn Mel / Mossèn Solà, del Ripollès a la Garrotxa Religió en l'art / Mossèn Gamarús i el pare Mariver El sacerdot social

[PÀGINES 40 / 46 / 54 / 67 / 70]

RICART SARGATAL / JOSEP VILAR / JOAN SALA / GUERAU PALMADA / PERE BOSCH

Perfils: Isidre Capdevila / Caterina Sau / Josep Clavaguera / Mossèn Prat

[PÀGINES 51 / 59 / 63 / 71]

MARTA MASÓ ESCOBAIRO / GEMMA BUSQUETS / GUERAU PALMADA

Caldereta i salpasser.

FOTO: Andreu Solé Camps.
PROCEDÈNCIA: Bisbat de Girona.

Ave Maria puríssima

Ramon Estéban > TEXT

Les nostres comarques, com la resta del país, han estat molt influenciades per l'Església catòlica en tots els aspectes de la vida quotidiana durant segles. De fet, i si exceptuem uns parèntesis de pocs anys, ha estat tot just a les últimes dècades que s'ha produït un canvi. En qualsevol cas, i al marge d'altres consideracions, aquest escenari ancestral ha deixat un pòsit cultural i etnològic molt ric en personatges, oficis, costums i esdeveniments que als més joves els semblaran d'un passat molt llunyà, quan en realitat correspon, tot just, a una generació enrere: capellans com mossèn Bonet d'Olot o el pare Mariver de Banyoles, les filles de Maria, els escolans, els campaners i les majordomes, els antics ritus funeraris, la santa Missió... A les pàgines següents hem aplegat històries i protagonistes d'uns anys en què el rector del poble tenia una autoritat que ultrapassava els límits del presbiteri, alhora que els convents i el seminari no patien crisi de vocacions; un temps en què les noies de pobles petits dedicaven el seu temps lliure a atendre l'església i quan entraves en una casa o en una botiga saludaves amb un 'Ave Maria puríssima', simplificat amb aquell popular 'A Maria'!. Però també, de la brusca transformació que, en poc temps, ha experimentat aquest escenari. Ho deixa molt clar el rector de Riudaura, mossèn Mel, en l'article de Ricard Sargatal: «En unes poques dècades,

el capellà s'ha després d'aquella aurèola de poder secular i s'ha convertit en un veí més.»

Dèiem que s'han donat personatges especials, entranyables. Explica Domènec Moli en el seu article sobre mossèn Bonet –i en concret, quan tracta la faceta d'editor de llibres que va cultivar aquell prevere– que a l'hora de buscar il·lustracions «solia agafar, de velles revistes de cine, fotos d'artistes i hi dibuixava vels i halos de santedat, per això les seves verges tenen trets incontestables de la Marilyn, la Jane Fonda... i sobretot de la Sue Ellen de la sèrie *Dallas*, que era la seva verge preferida». Un altre mossèn que va deixar petjada –però per raons ben diferents– va ser Josep Maria Verdura, és a dir, el músic i cantant Pare Mariver. Descriu Gue-
rau Palmada: «Era molt conegut per tocar la guitarra elèctrica, fet que va sorprendre més d'un. Fins i tot va instal·lar a la rectoria de Camós un artesanal estudi de gravació de dues pistes, on enregistrava els seus discos en català i castellà. També hi van anar altres artistes com Miquel Xifra o els Esclops». De feines eclesiàstiques que han anat molt de baixa n'és un bon exemple la d'escolà, sobre la qual Marta Carbonés ens parla, referint-se a la família Figueras i Artigas de Cogoll: «Per a la missa havien d'encendre les espelmes, portar les setrilleres, aguantar la patena a l'hora de combregar, passar la

bacina, desaparar. I el seu pare havia d'apagar els llums, així com tocar a missa mitja hora abans. Una altra de les funcions dels escolans era acompanyar el mossèn a fer el salpàs (...) La gent solia pagar aquests serveis amb ous». Havent minvat el nombre de sacerdots, ha quedat reduït a la mínima expressió l'ofici de majordona. Caterina Sau, que ho ha estat tota la vida, narra a Marta Masó una de les seves funcions: «Un deure notable és el d'atendre les persones que truquen a la porta de la rectoria. Si el mossèn no hi és, la majordona els ha d'escoltar i intentar ajudar i aconsellar, sempre amb molta discreció». I què podem dir de les pabordesses, com les de Sant Jaume de Llierca? Meritxell Masó n'ha reunit un grup, que rememoren algunes de les seves feines: «Per les festes assenyalades calia rentar i emmidonar les estovalles, enfilarse per netejar els altars, posar la catifa maca i enramar les baranes que hi havia a banda i banda del presbiteri.»

En aquest recull que comença aquí convidem el lector a conèixer l'ambient del seminari de Girona a les dècades de 1950 i 1960 amb el testimoni de Josep Valls; les responsabilitats dels escolans, explicades per l'esmenatada família de Cogolls amb qui ha parlat Marta Carbonés; la crònica –ja citada– sobre mossèn Bonet d'Olot feta per Domènec Moli, que el va conèixer bé; la influència de la religió en l'art del nostre territori, descrita per Joan Sala; el grup de pabordesses de Sant

Jaume de Llierca, amb qui ha parlat Meritxell Masó, i a les quals ens hem referit anteriorment; la tradició dels cors parroquials, recollida per Josep Garcia; la feina d'enterraments, generalment a càrrec dels fusters, que ens explica Joan Oller; la vida actual en alguns dels convents de Banyoles, per Joaquim Ejarque i Miquel Rustullet; la Casa Missió de Banyoles i el cas de Pere Dausà, un capellà molt vinculat al moviment obrer al Pla de l'Estany, a través d'uns reportatges de Josep Grabuleda i Pere Bosch, respectivament; personatges eclesiàstics de la vall de Camprodon, descrits per Miquel Perals; els últims campaners de Santa Maria dels Turers, de Banyoles, a partir d'una crònica molt personal de Joan Olivas; les explicacions que sobre aquesta feina ens dona en Sidru del puig Petit, de Batet, recollides per Marta Masó, periodista que també ens introdueix l'esmentada Caterina Sau, una senyora que tota la vida ha estat majordona; l'experiència de mossèn Solà, que va ser rector d'Oix, i el cas del darrer capellà de Sant Aniol d'Aguja, narrats per Josep Vilar; les vivències de mossèn Mel a la Garrotxa, per Ricard Sargatal, també citat abans; la Paquita Camprodon, majordona de Sant Miquel de Pineda, per Pere Gelis; mossèn Clavaguera de Vilert, per Gemma Busquets; i el rector de Rocacorba Salvador Plana, el pare Mariver –el capellà músic al qual ja ens hem referit– i mossèn Prat del Collell, per Guerau Palmada.

Mossèn Lluís Solà passant el salpàs en una casa de la Vall del Bac, acompanyat d'uns nens // PROCEDÈNCIA: Mossèn Lluís Solà.

La Tonta, de Sant Aniol d'Aguja

MOSSÈN FRANCISCO PUIGMAL, TOT UN PERSONATGE, VA PORTAR DIVERSES PARRÒQUIES DE L'ALTA GARROTXA I VA ACABAR EN UN POBLE D'ANDALUSIA QUE EL VA DECLARAR FILL ADOPTIU

Josep Vilar > TEXT

Durant la Segona República, a la recòndita vall de Sant Aniol d'Aguja, encara hi havia vida plena. S'hi sentien els cants esparracats del gall de can Bar-rufa, els xiulets de l'home de Ma del Forn menant el bou, els esquellerincs dels matxos i els renecs dels traginers, el rodar de pales i moles del Molí... I, per descomptat, la remor constant de la freda aigua de la riera lliscant cap a la plana. Però també ressonaven per les cingle-res tancades, les valquíries de Wagner i el jazz de Louis Armstrong. La música sortia de les finestres de la rectoria de Sant Aniol, d'un gramòfon de mossèn Francisco Puigmal.

A plena Sierra Morena, al municipi de Cazalla de la Sierra (Sevilla), durant molts anys, va exercir de capellà Don Francisco Puigmal i Pujol, un garrotxí de Beget que havia estat l'últim capellà resident de Sant Aniol d'Aguja. El destí, en extrem llunyà, només és justificat per la gran sacsejada de la Guerra Civil. I, a Cazalla, famós pel seu aiguar-dent sec, l'haurien enterrat si els seus familiars no l'haguessin retornat cap a la terra nadiua mesos abans de morir, ja vell i malalt.

Un home imprevisible. Mossèn Francisco Puigmal va néixer el 1887 a Molló i als pocs anys la seva família va anar a viure a Beget. Fou el tercer de nou germans i fadrístern com era, la vocació el va estirar cap al seminari. El 1914 es va estrenar,

de vicari, a les Fonts d'Olot. El 1918 va ser destinat a Sant Aniol d'Aguja, on el 4 de maig d'aquell any ja va casar-hi el seu germà Joan. La destinació del racó d'Aguja no era gaire celebrada. Del 1890 al 1910 hi passaren una desena de capellans. Solien ser novells vicaris, estovats i blancs de pell que així que podien, baixaven sense mirar enrere, cap a la civilització. Les muntanyes que se't menjaven i t'ofegaven l'esperit, l'aïllament total, les inclemències del temps, l'esberlat extens territori en el qual tocava predicar i una pagesia esquerrpa, minaven la moral del rector més preparat. No fou el cas de mossèn Puigmal, que va estar-hi prop de vint anys i més n'hi hauria passat si la guerra no el n'hagués tret comes ajudeu-me. Ell era criat per aquelles garrotxes, coneixia la gent i tenia la família ben propera, a Beget. Això, junt amb un caràcter especial i independent feia que s'hi trobés bé, en aquella solitud.

Era un home alt i prim, de caràcter nerviós, excèntric, treballador, una mica geniut, imprevisible i amant de la bona vida. Era responsable de les parròquies de Sant Aniol, Sant Julià de Ribelles, Sant Martí de Talaixà, Sant Feliu de Riu i Santa Maria de les Agulles. A més de predisposició havia de tenir bones cames. Vivia a la rectoria de Sant Aniol, a tocar l'església, casa que anys més tard va ser un refugi excursionista i en l'actualitat una gran ruïna i una vergonya per al país.

Al poc temps d'exercir el ministeri

a l'amagada vall d'Aguja, la parroquiana pagesia va començar a trobar estranyes i impropres certes actituds del seu guia espiritual. Se'l trobaven a deshora en els racons més inversemblants de la muntanya i ell els sortia amb un ciri trencat. Caminava sempre amb la sotana desbotonada fins a la pitrera i penjada a les espatlles, tot fent el seu *oro*. Eren sonats els seus lapsus de memòria en plena prèdica. No hi podia fer res. Eren curts espais de temps amb la ment en blanc, eterns per als feligresos i moments de burla per als més maliciosos. Les passejades insòlites, els lapsus, els *traïos* i el caràcter arrauxat van fer que se li pengés el motiu de la Tonta de Sant Aniol. Així va ser conegut arreu, de Beget a Lliurona. Però el mossèn no en tenia res de *tonta*, era llest com una mostela. La raó de les estranyes passejades i fugides d'estudi era perquè feia contraban. Molt i de tota mena d'articles: tabac, menjar, bicicletes i fins i tot de sotanes per al Bisbat.

Amb el seu esperit traçut i amb els rèdits del contraban, el mossèn va reformar la rectoria i el seu entorn. Va aparellar la font de Sant Aniol. Va instal·lar aigua corrent a la casa. Disposava d'un petit taller de fusteria. Tenia una bona biblioteca on ensenyava de lletra a les criatures, conreava la lectura i l'escriptura, en especial la poesia. Tenia torradora de cafè i cafè bo. Una gramola amb una gran col·lecció de discos d'òpera,

jazz o xarleston. Tenia una estufa de llenya i vaixel·la de porcellana. Un rebost ben farcit i bon vi francès, i una grossa ràdio que era l'atracció de la vall. Tot, de contraban. La ràdio era màgia, era un prodigi. Els diumenges, els pagesets s'hi recollien, bocaoberts, a escoltar aquella 'caixa parlant'. Conten que el mossèn, savi home, va fer canviar el forrellat de la capella de Sant Aniol, justificant que era molt vell i rovellat, per un de nou. El vell forrellat era massís, de ferro, d'una sola peça amb sanefes gravades i acabat en forma de serpent. Tenia tota la raó el mossèn de dir que era vell, tenia prop de mil anys. Era de l'època romànica. Va anar a petar a mans d'un col·leccionista francès. Durant les llargues tardes d'estiu, els pagesos s'aplegaven a la fresca del Molí de Sant Aniol a fer el truc i beguda. La Tonta no era home de vicis ni hostals. Ell, en plena canícula, anava a empaitar serps, les quals considerava que eren una menja exquisida i saludable. També n'elaborava ungüents.

Conten també, que tenia una pageseta de la vall que li feia de majordona i que

va quedar embarassada. El mossèn es va afanyar a arreglar el casament de la noia amb un carboner portuguès, un home lleig de cara que li deien el Mostrenco i tot va acabar bé. Al cap de pocs anys, el Mostrenco espantat amb les obligacions de pare i en esclatar la guerra va desaparèixer de la vall per retornar a Portugal. Les llengües viperines també contaven que, per restituir-se amb una nova majordona va anar a Girona i en un barri baix va trobar una dona que s'hi va oferir. Diuen que la va portar de nit, a la vall extrema, per tal que li fos més difícil el retorn. Però s'hi va ben avenir.

La guerra. De sobte el món plaent i acomodat va estroncar-se. Va esclatar la guerra. Mossèn Puigmal va assabentar-se a l'instant, mercès a la ràdio, i va saber, setmanes més tard, que feien purgues de capellans. Va avisar al mossèn Joan Conill, rector de Sadernes, que havien de fugir cap a França. El capellà de Sadernes no li féu cas, menys venint de la Tonta. Va ser empaitat i assassinat prop del Pont del Llierca l'11 d'agost de

1936. A la Tonta no el van atrapar. Conten que quan van pujar els del comitè a Sant Aniol, van tustar la porta de la rectoria i en sortir la majordona, li van interpel·lar: «On tens el teu home?» i ella, sense immutar-se, va contestar: «El meu home és a França». Van cremar l'església i els sants. Van destruir els llibres de la rectoria. Van incautar la ràdio. Van menjar i beure i van retornar a la plana amb la idea que havien canviat el curs del món. Mossèn Puigmal, un cop a França es va desplaçar a la costa del Cantàbric i d'allí a Sevilla, a l'Espanya colpista, d'on va anar a espetegar a Cazalla de la Sierra.

Les fatals vivències, vicissituds i misèries de la Guerra van transformar aquell home cap a una actitud solidària i gens materialista. Tot era per als altres. Era com si volgués redimir-se de la vida interessada i acomodada que havia portat anteriorment. Els donatius que li prodigaven, i la minsa paga que rebia, era per als més necessitats. Anava amb la sotana sargida i la roba esquinçada. No es permetia concessions. Més que un capellà

A l'esquerra, mossèn Puigmal amb la burra, baixant de Talaixà, prop del salt de la Núvia // PROCEDÈNCIA: Arxiu C.A. Torras. Llibre La Garrotxa. A la dreta, 'la Tonta' i mossèn Joan Conill de Sadernes, a Sant Aniol, un dia de pesca. Anys 30 // PROCEDÈNCIA: Arxiu Josep Vilar.

Pabordesses i Filles de Maria

DURANT ANYS, LES JOVES DE SANT JAUME DE LLIERCA ES VAN OCUPAR DE L'ESGLÉSIA I D'ALGUNES DE LES FESTES RELIGIOSES MÉS DESTACADES DEL POBLE

Meritxell Masó > TEXT // Pere Duran > FOTOGRAFIA

Mai seré capaç de mirar a càmera com la noia que somriu al fotògraf amb una mà a la cintura i l'altra a l'espatlla de la seva amiga. Tot el grup, quatre noies d'uns 20 anys, va vestit amb unes bates de màniga llarga de color clar. La noia del gest elegant es diu Sabina Badosa i Pararols i té 78 anys actualment. «La bata era blau cel», aclareix, i era l'uniforme de feina de les pabordesses, les joves de Sant Jaume de Llierca d'entre 17 i 22 anys –més o menys, en tot cas noies solteres– que es comprometen a tenir cura de l'església parroquial durant dos anys i col·laborar en els preparatius d'algunes de les festes més destacades.

Una altra antiga pabordessa, l'Àngela Dorca i Ribas, guarda una fotografia del 1953 tirada davant l'aparador de can Federico: novament quatre noies, tres amb un feix de vestits blancs als braços i la quarta amb unes ales, com les dels àngels dels Pastorets. Però no es tracta d'això. L'Àngela, de 77 anys i amb una memòria que és un tresor, explica que uns dies abans de Corpus i la Puríssima les pabordesses treien dels calaixos de la parròquia, els vestits i els vels per a les nenes que participarien a les processons com a verges i àngels. Hi havia també un Nen Jesús, un Sant Pere i un Sant Joan. El dia de la processó a les pabordesses els tocava caminar al costat

de la mainada, perquè amb criatures tan petites sempre hi havia imprevistos i urgències.

Per la Puríssima, a més, les pabordesses tenien un paper lluit. Noies que ja havien servit portaven a les espatlles la imatge de la Mare de Déu, que enca-

ra ara presideix l'altar, situat a l'esquerra del presbiteri. De la imatge, en penjaven quatre cintes que sostenien les petites verges, cadascuna d'elles agafada de la mà d'una pabordessa.

La mantellina negra era imprescindible «i per la Puríssima també portàvem la medalla de les Filles de Maria», assenyala l'Àngela, una medalla amb una cinta blava que s'adquiria un cop feta la comunió solemne. Tanmateix, no era obligatori, com tampoc ho era servir com a pabordessa. Més aviat, una cosa portava a l'altra: «De petita havies anat doctrina, després anaves a cantar al cor i quan tenies 17-18 anys t'acabaves apuntant amb una amiga.»

Fe o tradició. Deu ser per això, doncs, que coincideixen a recordar, enriolades, la seva època de pabordesses unes dones que tenen ara entre 60 i 80 anys, que van viure, les unes una adolescència de postguerra i les altres una joventut *je-yé*, algunes amb una fe que no és ni beata ni melindrosa i altres que van servir perquè era costum. Altres segurament van valorar que un poble com Sant Jaume –amb 853 veïns de fet el 1960– no oferia gaires activitats ni distraccions més a una dona jove. Per tant, en un context de vides laborals iniciades als 14 anys –si no abans–, i de càrregues familiars i domèstiques aviat

El xofer de la Marede Déu

L'estiu de 1950 catifes, altars i arcs van decorar com mai els carrers de Sant Jaume, amb motiu del pas de la imatge de la Verge de Fàtima que, entre el maig de 1950 i el juny de 1951, va recórrer tota la diòcesi de Girona. Va haver-hi processó, Rosari de l'Aurora i oficis, amb la presència de capellans d'arreu, com recorda l'Àngela Dorca. L'anècdota del cas és que el destí i el matrimoni han volgut que a Sant Jaume s'acabés establint, com a marit de la Dolors Vilella, el recluta que va ser el xofer de la Marede Déu. Enric Portas i Saurina, de 84 anys i fill de Serinyà, va ser escollit com a mecànic, gràcies a l'experiència. Al volant d'un camió militar, l'Enric va consumir una part dels 4 anys de servei com a voluntari, acompanyat de capellans amb galons i coloms; els coloms que es van instal·lar a la caixa del camió i que, en una estampa que convenia molt a les autoritats, van fer companyia a la Verge durant tot el viatge.

A la foto de dalt, d'esquerra a dreta a la segona fila: Pilar Puigvert, Dolors Vilella, Dolors Esquena, Carme Oliveras, Roser Vila, Dolors Davesa i Àngela Dorca. A la fila de davant i d'esquerra a dreta: Angelina Corcoy, Carme Pujolar, Sabina Badosa i Maria Àngels Pairó. La foto és feta davant de l'altar major de l'església parroquial de Sant Jaume.

absorbents, implicar-se amb la parròquia era una ocasió per trobar-se i compartir confidències.

«Rèiem una bestiesa –confirma la Dolors Davesa i Corcoy, de 71 anys–. I trigàvem a fer les coses! I al maig, que a les 10 del vespre encara és clar...». Al maig, el mes de Maria, les visites setmanals de les pabordesses a l'església es multiplicaven, perquè dimecres i dissabte calia canviar les flors que embellien els altars. Res d'espècies sofisticades ni rams comprats, sinó flors del bosc o provinents dels jardins de les famílies benestants i de la filatura Brutau.

Al safareig de la rectoria o de can Cureia, al costat de l'església, les pabordesses arreglaven els rams i descarregaven del carretó els testos que la gent també els deixava. Per les festes assenyalades calia rentar i emmidonar les estovalles, enfil·lar-se per netejar els altars, posar la catifa maca i enmarcar les baranes que hi havia a banda i banda del presbiteri. Dijous i Divendres Sant, quan es despenjava el gran Sant Crist i tot el poble el vetllava en torns de mitja hora, les pabordesses ajudaven a organitzar-ho. Cada any, al desembre, hi havia el relleu de la meitat de l'equip i era habitual que les noies que sortien fessin un regal a la Mare de Déu. L'Àngela Dorca i la Rosa Portella, per exemple, van fer restaurar la corona de la Verge, «la que encara porta». El fet que pleguessin sols dues noies permetia que sempre n'hi hagués dues d'experimentades per ensenyar les noves. La Dolors Davesa recorda que corresponia a les veteranes la delicada feina de posar el vestit «bo» a la Mare de Déu, un canvi de vestuari per la Puríssima i l'Assumpció que posava al descobert que la fràgil imatge té, sota el rostre de guix, un simple cos de fusta.

Mossèn Matabosch i la marededéu.

Malgrat això, qui va ser rector de Sant Jaume, entre el 1939 i el 1974, mossèn

A l'esquerra, les pabordesses Dolors Vilella i Sabina Badosa –primera i segona per la dreta– amb les seves amigues Carme i Narcisa. Principis dels anys 50 // PROCEDÈNCIA: Sabina Badosa.

Entre els bisbats de Girona i de Vic

LA VALL DE CAMPRODON, QUE VA CANVIAR DE DIÒCESI EL 1957, HA TINGUT UNS QUANTS RECTORS QUE HAN DEIXAT EMPREMTA ENTRE LA POBLACIÓ

Miquel Peral **> TEXT**

A la vall de Camprodon, en arribar el segle XII, es dona per finalitzada l'organització religiosa. Apareixen les primeres parròquies documentades, administrades per clergues nominats pel bisbat de Girona, fins a l'any 1957, que passaran al de Vic. Hi ha l'excepció de Sant Miquel de Cavallera, que sempre ha estat del bisbat de Vic. A Camprodon, el 904, ja existia l'església de Sant Pere, que fou cedida al monestir del mateix nom l'any 954, quan aquest fou fundat pel comte de Besalú, Guifré II, nét de Guifré el Pilós. A finals del segle XI, a Camprodon, s'hi fundà l'altra parròquia, la de Santa Maria.

La figura del rector, fins enguany, ha estat molt important. L'església, en general, ha ostentat un poder considerable i la seva influència a través de les parròquies ha estat determinant. El rector ha estat

una mica l'ànima dels pobles, sobretot els més petits. Solia ser una persona culta, que, a part de la tasca pastoral, exercia de notari en moltes ocasions, ajudava la gent en qüestions de certes complicacions jurídiques o donava consells sobre aspectes de la vida.

Capellanies. Com arreu de Catalunya, a la comarca de Camprodon el fet de tenir un fill capellà era una mica el somni de les famílies benestants, sobretot dins el món de la pagesia. Fins i tot hi havia cases de pagès que mantenien capellanies pròpies, on destinaven algun fill. A Vilallonga de Ter, per exemple, l'ermita de la Mare de Déu dels Dolors ha estat l'antiga capellania de can Batlló d'Abella. Aquesta capellania era on havia d'anar destinat el cèlebre botànic Joan Isern i Batlló i Carrera si hagués acabat els estu-

dis sacerdotals. Al final del seminari es decantà per les ciències naturals.

Hi ha força exemples de capellans fills d'aquest territori: mossèn Francesc Baiona i Ras, nascut a Setcases i rector de Camprodon l'any 1793; mossèn Josep Mitjà, fill de Camprodon, que batejà Joan Isern i Batlló, mort el 7 d'abril de 1827 i enterrat a l'església de Setcases; més ençà, hi ha mossèn Josep Mollerussa, fill de Vilallonga de Ter; mossèn Joan Garnatxe, de la Riba de Llebro; mossèn Joan Solà i mossèn Josep Solà, de les Cortades, de Llanars; tots ells relacionats amb pagesos benestants.

Al llarg dels temps, com a pertot arreu, n'han passat molts de capellans per aquest territori. N'hi ha que han deixat el nom per a anècdotes o esdeveniments importants. És el cas de mossèn Toronell, la majordona del qual apare-

Mossèn Josep Subirana, rector de Setcases, al mig, i mossèn Bernat, rector de Tregurà, a l'esquerra, a l'enterrament de Fèlix Font i Jaques, mort d'accident al Gra de Fajol de Dalt // FOTO: Arxiu Miquel Peral.

gué assassinada a la porta de la rectoria, a Setcases, el 22 de novembre de 1853. Es deia Maria Teresa Caballeria i Guàrdia, tenia 32 anys, era soltera i natural de Manlleu. A l'esmentat mossèn Baiona, soldats del Primer Regiment de Catalunya li van fer malbé casa seva, el 22 de gener de 1795. Mossèn Salvià, rector de Núria, que, encara que no fos de la Vall, el 25 de juliol de 1909 beneí el xalet d'Ulldeter, el primer refugi de muntanya de l'Estat espanyol. O mossèn Joan Surinyac i Sunyer, rector de Tregurà, que subministrava les dades meteorològiques a la Generalitat. Però per sobre de tots, en destaquen quatre: mossèn Josep Riera i Justo (Vic, 1932), mossèn Julià Pascual i Pagès (Camprodon, 1912-Vic, 1989), mossèn Joan Tusell i Palomé (Gaserans, 1879-Camprodon, 1956) i mossèn Lluís Surinyach i Sunyer (Rocabruna, 1909).

Canvi de bisbat. Mossèn Josep Riera ha estat entrevistat per *Les Garrotxes*, i, dins d'una conversa cordial, ens ha explicat la seva estada a les distintes parròquies que li han tocat. També ens ha aclarit certes qüestions derivades del canvi de

bisbat experimentat a la vall de Camprodon l'any 1957: «Jo sóc de Vic, on vaig néixer el 26 de març de 1932. En acabar d'ordenar-me capellà, se'm destinà al santuari de Mogrony, a Gombren; fou la meua primera parròquia. L'any 1958 se'm destinà a Sant Fruitós de Bages i tot seguit a la parròquia de la Mare de Déu del Carme de Manresa, la més gran del bisbat de Vic. L'any 1964, de Manresa se'm destinà a les parròquies de Tregurà i Setcases, que feia set anys havien passat del bisbat de Girona —on sempre havien pertangut—, al bisbat de Vic. Explicaré una mica aquest canvi.»

La nova reorganització de les delimitacions diocesanes, de 30 de setembre de 1957, va significar que les parròquies de la vall de Camprodon, que fins llavors depenien del bisbat de Girona, passessin a formar part del bisbat de Vic, que va crear la nova demarcació d'arxipresat de Camprodon. Semblaria que, en aquesta operació, hi tingué a veure el futur cardenal Tarancon, llavors bisbe de Solsona. Hauria engrandit territorialment el seu bisbat a costa del de Vic, i, en canvi, a aquest se li hauria atorgat el territori que comprenia la vall de Cam-

prodon, excepte Cavallera, que ja era del bisbat de Vic. El bisbe de Vic, doctor Ramon Masnou, donà carta blanca a tots els capellans d'aquesta zona: els que volguessin, podien quedar-se a la seva parròquia. L'any 1956, el bisbat de Girona ja coneixia aquesta proposta i traslladà a Setcases i a Molló capellans que no interessaven massa: mossèn Manel i mossèn Lluís Canelies. Mentre el vicari de Camprodon, mossèn Jordi Bachs, que sí interessava que es quedés a Girona, se li adjudicà la rectoria de Bolós, on, de fet, no va viure mai. Mossèn Jordi Bachs fou un dels fundadors de l'escoltisme gironí i el bisbe Cartanyà el destinà de professor al Col·lell, els anys 1958-1961. A Molló, el primer capellà nomenat per Vic fou mossèn Joan Girmé. A Camprodon, foren mossèn Pere Devesa, vicari, i mossèn Ramon Saladich, rector. Tant a Llanars com a Vilallonga, els rectors que hi havia —mossèn Lluís Surinyac i mossèn Julià Pascual— determinaren quedar-se.

«Jo vivia a Tregurà —continua mossèn Riera—, ja que a Setcases la rectoria era inhabitable. L'agost de 1970, va morir de repent el rector de Molló, mossèn Joan

Mossèn Jordi Puig i Tapias va ser el primer rector de Setcases-Tregurà després que el poble passés al bisbat de Vic // FOTO: Arxiu Miquel Perals.

Les monges, a Banyoles

RESSEGUIM LA VIDA QUOTIDIANA DE LES CARMELITES I DEL SAGRAT COR, DUES DE LES QUATRE COMUNITATS QUE EXISTEIXEN A LA CAPITAL DEL PLA DE L'ESTANY

Joaquim Ejarque i Miquel Rustullet > TEXT // Joaquim Ejarque > FOTOGRAFIA

Després que l'any 1998, per manca de vocacions, van marxar les monges de la Divina Providència, existeixen avui a Banyoles quatre comunitats de religioses: les de l'Asil –les Germanetes dels Ancians Desemparats– dedicades a l'atenció a la gent gran, especialment als més desfavorits; les de l'orde de Sant Josep, vinculades històricament a l'assistència sanitària, les antigues monges vetlladores de l'hospital, són les que avui regenten la clínica Salus Infirmorum; les del Sagrat Cor; i les Carmelites.

Totes aquestes congregacions gaudeixen del millor respecte i tenen una implantació prou important en el conjunt de la ciutat, però la limitació d'espai ens ha obligat a escriure només sobre dues de les comunitats. Ens hem decidit per la congregació de les Carmelites pel fet que són de clausura –el dia a dia de la disciplina conventual continua essent força desconeguda– i les monges del Sagrat Cor, una comunitat que va néixer a Banyoles, i que, a banda de l'atenció a la gent gran, també han complert una gran funció en l'àmbit de l'ensenyament. La seva vida pausada, malgrat l'activitat que fan, contrasta enormement amb el ritme més accelerat i alguns cops, frenètic, que generalment es porta fora. El seu treball endreçat és un valor.

Treball i pregària. Quan parlem de les Carmelites ningú dubta a quina congregació fem referència, són unes monges

que sempre han estat ben acceptades dins la població. D'una banda, pel fet de la seva feina docent amb nenes, una tasca que es va allargar des de pràcticament la seva arribada –el 1858– fins el 1950, i que va representar un treball d'acostament a les famílies i l'oportunitat per a moltes noies d'obtenir coneixements elementals, així com de cosir i de brodar. I per l'altra, la devoció per la Mare de Déu del Carme que existeix a la ciutat. Tant és així que l'engalanament de l'església amb flors per la seva festivitat, el 16 de juliol, són pagades fa més de 60 anys per una mateixa família. També reben aportacions econòmiques de persones que ajuden de forma voluntària al funcionament i sostenibilitat de la comunitat.

El dia que vam concretar per trobar-nos amb les carmelites ho vam fer en l'espai que anomenen 'el parlador'. Ens sentim acompanyats amb confiança per dues dones que fa molts anys que estan compromeses amb l'orde: la mare priora, la Maria Rosa Vicens Casadevall, nascuda a Llagostera; i la Carme Planelles Prat, de Canet d'Adri. La comunitat, però, té tres monges més: dues de Kènia, la Jacinta Mukenyi Muisyo i la Jacinta Mukarni Kaembe; i des de fa un any, la Carolina Amistad Pangatungan, nascuda a Filipines i que és l'aspirant. Ens fan observar que el nom de Jacinta, en unes dones provinents d'un país diferent del nostre, està relacionat

amb el fet que vivien prop d'una missió de la Mare de Déu de Fàtima. No són de la mateixa família, però els seus pares, segurament seguidors de la història de les aparicions de la Verge del poble de Fàtima, van voler que les filles duguessin el nom de Jacinta, en record d'una de les nenes que l'any 1917 fou testimoni d'aquells fets sobrenaturals.

El dia a dia. Tant a l'estiu com a l'hivern es lleven a tres quarts de sis del matí, i a un quart de set ja són a l'església per resar. És el que anomenen l'hora terça. A tres quarts de vuit toquen les campanes per avisar que a les vuit hi ha la missa diària. Quan acaben, pels volts de dos quarts de nou, cap a esmorzar. Xocolata, pa, melmenda feta per elles mateixes i alguna peça de fruita. A partir de les nou és el temps del treball manual fins a dos quarts d'una: primer posar ordre a les cel·les individuals i fer la neteja de les altres dependències de la casa. Després comencen els treballs dels encàrrecs externs. Confeccionen cortines, planxen per a algunes famílies, fan tapets, es cuiden de la roba de l'església i fan confitures de pruna, de pera i de taronja, sobretot a l'hivern, puntualiza sor Carme. En algunes ocasions han fet crema catalana per la celebració d'alguna família. Tot són ingressos per ajudar en el dia a dia de la comunitat. Les dues que són jubilades cobren una pensió i les altres tres cotitzen a la Seguretat Social, per

tant s'han de repartir els capítols de les entrades i sortides de diners. La realització i venda d'escapularis també ajuda. Justament aquest any, amb motiu de la festivitat del Carme en van vendre més de 100. No oblidem, però, els serveis més cristians. Atenen i escolten gent gran que pateixen problemes familiars. «En alguns casos –diu la mare priora– són històries molt tristes, hi ha gent que viu en aquest món sense vida». Són persones que volen ser escoltades i demanen oracions pels seus néts i nétes. «És el que podem oferir», acaba dient sor Carme.

Els àpats. Abans de dinar es fan més oracions. És l'hora sexta. Pels volts de la una, el dinar. És un dinar comunitari en el refectori, en silenci, tal com estableix la regla de les Carmelites. Abans, una monja feia lectures, però ara, en ser tan poques, escolten gravacions musicals o bé de prèdiques. És un menjar molt suau: verdures, pasta, ous i peix. De carn, més aviat poca perquè tenen tres dies, el dimecres, el divendres i el dissabte, que és preceptiu que hi ha d'haver abstinència de carn. A partir de dos

quarts de tres comença la recreació. S'ha acabat el silenci, les més joves ens expliquen que juguen a bàsquet, altres passen i d'altres canten. És el moment que trenquen el protocol·lari silenci que imposa la gran majoria dels actes del dia. També fan migdiada, al voltant de tres quarts de tres.

Nova oració pels volts de les quatre de la tarda: és l'hora nona. Tot seguit lectura espiritual de manera individual i continuen amb la resta de feines manuals que han quedat pendents del matí. I a les sis de la tarda, el rosari i cant de les vespres, una celebració en què, igual que a la missa del matí, les solen acompanyar una dotzena de persones. En el sopar solen menjar sopa, peix i fruita. Seguidament, una estona de recreació i més oració: són les completes. Finalment pels volts de dos quarts de deu finalitza la jornada i es retiren a descansar. La televisió només la tenen per seguir esdeveniments religiosos.

Virginitat entregada a Déu. Durant la reposada conversa amb les dues monges parlem dels seus inicis i de la seva voca-

ció. Sor Carme –70 anys– hi va ingressar a l'edat de 19. «Vivia una vida normal, era sociable, tenia amigues i començava a tenir algun amic. Més tard vaig descobrir que aquesta forma d'entrega seria un gran bé per a l'Església i la humanitat. La virginitat consagrada a Déu em faria més fecunda universalment. Vida d'intimitat amb Déu, per rebre i per donar». La mare priora explica que per motius familiars no va poder entrar a la congregació fins a 24 anys. «Mai m'he penedit de la meua opció. I si mil vegades tornés a néixer, mil vegades escolliria aquest estat. Em sento totalment realitzada en el meu centre.»

El convent de les monges Carmelites de Banyoles és una institució modesta però que ha sabut preservar l'esperit de la vida contemplativa, tot i haver deixat l'antiga rigidesa de la clausura. La M. Rosa Vicens Casadevall, de 85 anys, priora d'aquest monestir, confia en el seu futur. «Som comunitats petites, però, amb molta força, sempre renaixem». Una bona prova n'és justament l'excel·lent mobiliari que ocupa novament el cor després que es recuperés del terrabas-

En l'espai del 'parlador' del convent de les Carmelites, vam conversar amb sor Carme Planells, agafant la revista, i, al seu costat, la mare priora, M. Rosa Vicens.

Fillola i quasi majordona

LA PAQUITA CAMPRODON, DE SANT ESTEVE DE LLÉMENA, DES DE MOLT JOVE VA AJUDAR EL SEU ONCLE, QUE VA SER EL CAPELLÀ DE LA PARRÒQUIA DE SANT MIQUEL DE PINEDA

Pere Gelis > TEXT // Pep Sau > FOTOGRAFIA

La Paquita Camprodon i Torra va néixer el 1931 a can Renau de Sant Esteve de Llémena. Diu que era filla d'una casa dita «de mort i fam». Explica que així s'anomenaven les rònegues masoveries plenes de misèria, privacions i malalties d'aquella comarca a començaments del segle XX. A casa seva eren pobres com una rata i set de família—el pare, la mare, l'avi i quatre fills—i en acabar la guerra del 1936, amb pocs mesos de diferència es van morir —en paraules seves— «tres cossos: l'avi, el pare i l'heureu», aquest últim de 16 anys. L'hereu, l'Esteve, anava a atalaiar vaques a una casa pairal de la vall, anomenada el Salavedra. Es veu que allà hi havia tifus. Sabent-ho, hi anava igualment, no tenia altra opció. La mare li suplicava que no hi anés, dient-li que els amos tenien mitjans i es curarien, i en canvi ell, si s'infectava, no se'n sortiria. I així va ser.

Quan va néixer la Paquita, a la veïna parròquia de la Barroca, hi havia de capellà mossèn Miquel Torra i Bustins, germà de la mare i per tant oncle de la Paquita. Aquell sacerdot tenia una majordona de Montagut que es deia Francisca Sala i Coma i que va demanar per apadrinar la nena, ja que ella no havia pogut ser mai padrina de cap infant de la seva família. A l'any quaranta, quan la

família de la noia quedà desfeta, mossèn Miquel davant de tanta desgràcia i de comú acord amb la majordona, la Francisca, acollí la Paquita a la parròquia de Sant Martí de Llémena, de la qual era rector en aquell moment. La nena, fins aleshores coneguda com Francisca, va passar a ser la Paquita, per no confondre's amb la seva padrina.

Sant Miquel de Pineda. Però vet aquí que mossèn Miquel tenia el gust d'anar algun dilluns, de tant en tant, a mercat a Olot, i per fer-ho, muntava, de bon matí, durant més de dues hores una eugua de pota gruixuda i crina rossa fins a l'estació de les Planes. Allà prenia el carrilet, que de camí cap a Olot, passava per la petita i recollida parròquia de Sant Miquel de Pineda, on el tren s'aturava, ja que just davant la rectoria hi ha havia un baixador. Com que les parades solien ser llargues, tenia temps d'admirar aquell indret i sempre quan tornava a casa els parlava d'aquella parròquia tan llunyana. En aquell temps, al cap de dos anys d'estar en una parròquia, els capellans podien sol·licitar un canvi i triar on volien anar, tot i que havien de fer unes oposicions. Mossèn Miquel va demanar Sant Miquel de Pineda, que pertany al municipi de Sant Feliu

de Pallerols. Li ho van concedir i l'any 1941 s'hi va traslladar per a fer-hi —en paraules de la Paquita— «mort i vida». Efectivament, l'any 1984 a l'edat de 92 anys, mossèn Miquel va traspasar i va ser enterrat al cementiri de Sant Miquel. Explica la Paquita que a l'enterrament d'aquest sant baró hi van anar més de vint capellans, i fins i tot el bisbe de l'època, l'excel·lentíssim i reverendíssim senyor Bisbe Jaume Camprodon.

El dia a dia. La Paquita, doncs, se'n va anar cap a Sant Miquel i allà va anar creixent. El seu oncle feia classes a la mainada de la contrada i també als de la vall de Sant Iscle, i ella mateixa també n'era alumna. La vida en una parròquia rural i petita pot semblar avorrida i monòtona però és més abans el contrari. Calia conduir el bestiar —porcs, gallines i conills—, tenir cura de la terra; tenien feixes on conreaven blat de moro, patates i blat, i també horta, on collien la verdura fresca de cada dia. De fet, feien de pagès, vivien com tantes altres cases de la vall de Sant Miquel, és a dir, de la feina i la suor del dur treball de les petites masoveries del país. Diu la Paquita que els capellans rurals eren molt pobres, i se'n veien una per poder pagar el jornal de la majordona, perquè la relació entre aquesta figura i el capellà era el d'una simple minyona i el seu cap. Els sacerdots cobraven un minso sou del bisbat i amb aquests diners també havien de

L'església de Sant Miquel de Pineda, a la vall d'Hostoles.

pagar la minyona. Els diners de la baci-na s'havien de donar al bisbat, tot i que generalment retornaven per poder cobrir les despeses de les petites reparacions del temple i de la rectoria. Els ingressos que tenia el capellà, i que destinava a les despeses de manteniment de la casa, eren els que recollia per Santa Cecília –una ermita que hi ha al terme de Sant Miquel– quan els feligresos acudien a l'aplec, adoraven la figura de la santa i solien deixar almoines. El mateix passava per la festa de Sant Miquel o quan feien un casament o un bateig. La majordona es cuidava de mantenir neta i endreçada l'església, també de rentar i planxar la roba del capellà, tant la religiosa com la personal. Es veu que als capellans els costava molt trobar *assistents* d'una certa vàlua. Generalment buscaven dones discretes, polides i treballadores, però aquests valors, que a l'època eren molt apreciats, també estaven molt valorats a les cases principals de les viles i de pagès i cap allà anaven les millors noies.

A mesura que mossèn Miquel es feia gran, la Paquita compaginava les obligacions de la casa amb l'ajuda al seu oncle, tant és així que quan calia

anar a portar el combregar a una casa allunyada, ella feia d'escolà i portava en una mà el llum d'oli i en l'altra la campaneta, que feia sonar sempre que es creuaven amb algú, això es feia per avisar que passava el capellà amb les formes sagrades, i se li havia de mostrar respecte, i així que la gent sentia la campaneta s'agenollava, es feien el nom del pare i abaixaven el cap mentre passaven el capellà i els escolans o en aquest cas la Paquita.

L'última habitant de la rectoria. De més gran, quan la Francisca va anar envellint, va exercir pràcticament de majordona, assistint al seu oncle tal i com havia vist fer tota la vida a la seva padrina.

A l'estiu, els estiuejants de Sant Feliu anaven tot passejant fins a la parròquia per conversar amb mossèn Miquel. Aquest, que era un home de conversa fàcil, explicava singularitats de la vida rural que sorprenien els visitants, generalment procedents de la ciutat de Girona.

Com deia més amunt, pràcticament davant la rectoria de Sant Miquel de Pineda hi havia un baixador del tren

d'Olot, que donava servei al disseminat de Sant Miquel i també a la gent de la vall de Sant Iscle, un altre disseminat que fa 50 anys estava poblat per aproximadament dues-centes persones. Explica la Paquita que els habitants de Sant Iscle, per agafar el tren havien de caminar per camins pedregosos o enfangats, depenent de l'estació. Hi arribaven amb espardenyes velles i rònegues i, en arribar a l'andana, les canviaven per un calçat més nou i polit que duïen al cistell. Les espardenyes velles les abandonaven en un marge i mai ningú no les tocava. Es veu que els dilluns –el dia de mercat a Olot– el calçat s'hi comptava per dotzenes.

La Paquita va viure 62 anys a la rectoria de Sant Miquel de Pineda, ja que quan mossèn Miquel Torra va morir, a mitjans dels anys vuitanta, el bisbe li va deixar estar, fins que ella va decidir marxar, l'any 2003. De fet, va ser l'última persona que va viure a la rectoria abans que el bisbat se la vengués i s'hi instal·lés un petit negoci de turisme rural. En l'actualitat viu en una casa de pagès al pla de Sant Joan, a Sant Martí de Llèmena 📍

La Francisca –Paquita– Camprodon,
que torna a viure a la vall de Llèmena.

M5

Un grup de nois i noies, davant de can Zina, a la plaça dels Estudis de Banyoles, enfilats sobre uns taulons de fusta que es posaren per poder circular pels carrers, quan es produí el desbordament de l'Estany per l'aiguat del 1932.

DATA: ENTRE ELS DIES 14 I 19 DE DESEMBRE DE 1932

AUTOR: RAFAEL VILARRUBIAS

PROCEDÈNCIA: INSPAI. FONS RAFAEL VILARRUBIAS

M6

Crescuda del riu Fluvià al seu pas per Besalú.

DATA: ENTRE ELS ANYS 1987 I 1992

AUTOR: COMAS

PROCEDÈNCIA: AJUNTAMENT DE BESALÚ. PERE SOLER MONTOLIU

PATRIMONI

PATRIMONI ARQUITECTURA

La Bastida de Borgonyà [pàg. 80-81]

GUERAU PALMADA [Banyoles, 1974. Historiador de l'art]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Les coves del Reclau [pàg. 82-83]

JULIÀ MAROTO [Girona, 1959. Arqueòleg i historiador]

NARCÍS SOLER [Bescanó, 1948. Arqueòleg i historiador]

PATRIMONI HISTÒRIA

Mil anys del monestir de Banyoles [pàg. 84-85]

JOAN ANTON ABELLAN [Barcelona, 1955. Historiador local]

PATRIMONI NISSAGUES

Els Garganta, d'Olot [pàg. 86-87]

ANTONI MAYANS [La Vall de Bianya, 1958. Arxiver]

PATRIMONI ART

La Fira del Dibuix d'Olot [pàg. 88-89]

JOAN SALA [Olot, 1949. Historiador de l'art]

PATRIMONI GASTRONOMIA

El renaixement del fajol [pàg. 90-91]

JOSEP VALLS [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

PATRIMONI VULCANOLOGIA

Els tossols del Bosc de Tosca [pàg. 92-93]

EMILI BASSOLS [Olot, 1965. Biòleg]

PATRIMONI FAUNA

El tòtil [pàg. 94-95]

JOSEP M. MASSIP [Banyoles, 1948. Naturalista i escriptor]

PATRIMONI FLORA

Els prats submergits d'asprelles [pàg. 96-97]

MIQUEL CAMPOS [Olot, 1969. Biòleg]

CARLES FEO [Banyoles, 1975. Biòleg]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

Plantes per a dones [pàg. 98-99]

ESTER SALA [Olot, 1973. Farmacèutica]

Tòtil (*Alytes obstetricans*).
IL·LUSTRACIÓ: Dolors Pinatella.

La Bastida de Borgonyà

Aquesta antiga casa forta s'alça en una suau elevació a la riba esquerra del Terri, a migdia del temple de Sant Joan de Borgonyà, un punt estratègic en el domini de la via reial cap a Girona

Aquesta antiga casa forta ben massissa mostra una planta quadrada amb pati interior, on són ben evidents les reformes del 700 i 800 que la convertiren en casa pairal, com ara la galeria encarada a sud o els porxos amb arcs escarsers de la planta baixa, fets amb volta de llunetes. La porta forana a migdia té uns curiosos brancals decoratius de pedra amb forma de voluta i acabats amb urpes de lleó. En l'angle nord-oest, es trobaven les restes de l'antiga torre de l'homenatge, citada en documents, i avui escapçada. A la façana de ponent, dos gran balcons ben tallats de pedra calcària indiquen la part noble de la masia. A l'interior, són meritoris la cuina del servei i el pati enllosat amb escala noble, amb un brocal motllurat de pedra de Girona, decorat amb un mànec de corria de forja, i rematat amb un cap d'animal. A la planta noble hi ha una sala amb habitacions annexes d'estil barroc, la principal amb alcova. També a la mateixa planta s'accedeix a una gran sala amb un fris de pintures murals d'inspiració japonesa, amb reproduccions de paisatges, escenes costumistes, flors i ocells.

Precisament aquesta moda decorativa orientalista apareix a Catalunya al darrer terç del dinou. L'oratori actual seria una obra barroca o rococó, tot i les notícies d'una capella anterior baix medieval. La pintura mural al fresc, força deteriorada, deixa entreveure un altar de colors ben vius, ornat amb volutes decoratives daurades, on predomina el verd. Damunt, el cos mortuori d'un bisbe amb la seva mitra, probablement la imatge de Sant

Hilari, qui fou bisbe de la ciutat francesa de Poitiers al segle IV. L'edificació annexa de tramuntana, més baixa i de dos pisos, és l'antiga masoveria, avui destinada a casa de turisme rural.

Els senyors de la casa forta. Les primeres notícies de la casa forta es remunten a l'edat mitjana. El dia 13 d'octubre de 1233 Ramon de Cornellà, clergue, vengué a Bernat de Vilafreser, canonge de Sant Feliu de Girona, el mas de la Bastida de Borgonyà pel preu de 1.000 sous. Poc després, a mitjan segle XIII apareixen les primeres notícies del llinatge Bastida. L'any 1261 Garsendis de la Bastida féu donació de les seves propietats al seu fill, Pere de Bastida i la seva esposa Girona, del mas i possessió de Bastida, per 85 sous, i li defineix la batllia que tenia del seu difunt marit, Guillem d'Ollers. L'any 1314 Ramon de la Bastida declarà durant la visita del bisbe Guillem de Vilamarí, qui reconeixia, pocs anys després, tenir un camp en delme a Cornellà pel bisbe de Girona, a tocar el torrent de Banyabocs.

Al segle XIV el llinatge Bastida desaparegué, i la possessió passà a mans dels Bret. L'any 1434 Narcís Bret, descendent d'aquest llinatge i comerciant de Banyoles, indicà en el seu testament un benefici a la capella ubicada a la casa de la Bastida. El 1469 n'era senyor Ramon Bret, succeït en el cinc-cents pel seu fill Narcís Bret, i després per Joan

Bret, casat amb Anastàsia Darnius. El capítol de la Seu de Girona va concedir l'octubre de 1575 l'ingrés del seu fill, Pere Bret, tot i no ser de nissaga militar. Onofre Bret i de Darnius, el 15 de maig de 1590, obtingué permís per a la construcció de la capella del Roser a la parròquia de Sant Joan, deu anys després fou beneïda amb dret de sepultura del seu promotor, com també la seva muller, Lucrècia de Bret i Mecha. L'any 1607 Francesc de Gualbes i de Bret, donzell de Barcelona, consta que era el senyor de la Bastida de Borgonyà.

A partir del segle XVII el llinatge Bret és succeït pels Gualbes, Calvó, Puigestevé i Serra. El 22 d'agost de 1652 Miquel Masó, pagès i habitant «de la torra dita la Bastida» feia testament, en què especificà que, en cas de no poder ser enterrat al cementiri de Sant Joan de Borgonyà, ho fos a la capella de Sant Hilari de la Bastida. A partir del segle XVIII fou propietat dels Andreu de Girona. L'any 1747 a Pius d'Andreu i Fontdevila, ciutadà i regidor de Girona, casat amb Antònia Asprer Miquel, se li concedí permís per celebrar missa a la seva capella privada de Girona, com també a la capella del castell de la Bastida. L'any 1779 n'era propietari el seu fill, Pius Ramon d'Asprer i d'Andreu, cavaller gironí, qui tenia en possessió una de les millors biblioteques del Principat, amb gairebé un miler de llibres. L'any 1753 aquest noble erudit defensà la seva tesi doctoral sobre Sant Narcís en el tribunal de l'església barcelonina de Betlem, presidit pel jesuïta Ramon Busquets. Els hereus

Detall del pou del pati.

FOTO: Guerau Palmada.

del patrimoni, Ignasi de Foixà Boixadors i de Xetmar i Maria Francesca d'Andreu Vilaplana, tenien el 1787 privilegi d'oratori privat a la seva casa de Girona, i novament a la Bastida de Borgonyà. L'any 1750 havien arrendat per temps de 5 anys «la masoveria dit lo castell de la Bastida», amb les seves propietats, a Joan Casademont, pagès de Borgonyà, que estava obligat a residir-hi. Entre les condicions, s'indica que una part de la collita havia de ser tramesa a la seva casa de Girona, com també havia de pagar cada any tres quarteres de blat a l'abat de Banyoles. Tot volt de l'antic castell, s'esmenta que es cultivava la vinya, l'olivera, el blat, el blat de moro i el cànem. A més, l'arrendatari Casademont era obligat a plantar-hi 25 roures o alzines cada any 🌳.

El captiveri de l'abat de Banyoles

Un dels episodis històrics més rellevants del quatre-cents a la comarca, fou la detenció l'any 1463 de l'abat del monestir de Banyoles, Francesc de Xetmar, dins els murs de la casa forta o *fortalici* de la Bastida. Els Xetmar foren favorables a la causa reialista durant la Guerra Civil Catalana (1462-1472) que enfrontà el rei Joan II contra les institucions catalanes. El seu germà, Bernat Gabriel Xetmar, senyor del castell de Medinyà, fou un destacat defensor de la Força de Girona durant el setge d'aquell mateix any, on es refugià l'Infant Ferran, el futur Ferran El Catòlic. Finalment l'abat fou alliberat pel capità de la cavalleria castellana, Juan Hurtado de Mendoza, mercès a un rescat de 200 florins d'or sufragat pel Comú de Banyoles. Els banyolins, com a vassalls, es veieren obligats a pagar el seu alliberament, tot i que en aquell temps l'abat era l'home més poderós i ric de la vila. Durant l'enfrontament, la Bastida passà a mans del cavaller Bartomeu de Llena, però l'any 1469 fou retornada als Bret, de la mà del duc de Lorena 🏰.

Façana principal de la Bastida de Borgonyà.

El renaixement del fajol

Les farinetes de fajol van ser ben populars a la Garrotxa fa temps, però avui costa trobar algú que en faci: a la zona del Bosc de Tosca hi ha un personatge que no n'ha oblidat res

S'ha de reconèixer que l'esforç és important i tant de bo que resultés, també, ben útil. Alguns agricultors de la Garrotxa, compromesos més i més amb l'agricultura de proximitat i la consegüent elaboració culinària, estan intentant fer renéixer el vell i popular fajol. En temps reculats, aquest cereal era força comú a la nostra comarca i formava part de la cuina garrotxina des del segle disset, quan era un aliment de subsistència. Tot i que els puristes diuen que no és un cereal sinó que pertany a la família de les poligonàcies, cosa que es podria discutir, és clar, ara del que es tracta és d'anar per feina, una feina efectiva, específica i a bon compte.

És el que buscàvem: algú que, a casa seva, fes o hagués fet farinetes de fajol. Vaig indagar i preguntar; era qüestió de trobar, i em costava, una cuina casolana particular. Finalment, gràcies a les bones funcions del meu amic Miquel Duran de les Preses –que sovint em treu d'atzucacs quotidians geogràfics, culturals, pictòrics i gastronòmics–, vam poder anar a casa d'en Martí Renart, a la zona del Bosc de Tosca a tocar a Olot, on ell i la seva dona, la Maria, ens van rebre amb una amabilitat absoluta, d'aquelles que cada dia que passa costa –i costarà més– de trobar.

L'amfitrió. En Martí és un home que al llarg de la seva vida ha fet molts oficis, sap quantitat d'his-

tòries i les explica amb una lucidesa que deixa tothora entreveure el gran punt d'estimació que té per la seva terra i tot el que l'envolta. A casa seva –abans vivia a Lliurona, en una casa que en deien les Arcades– sempre s'havien fet farines de fajol i no té cap inconvenient a fer-les avui «encara que siguem en ple estiu i tot i que m'han dit que quan fa calor no surten bé.»

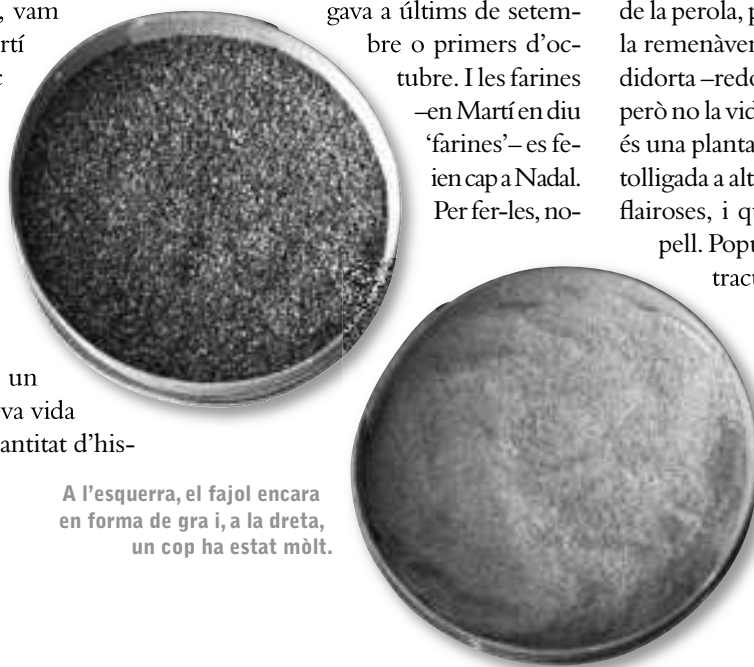
Asseguts sota l'ombra d'un til·ler a tocar de la casa, en Martí explica els oficis que ha anat fent, tots ells relacionats amb el camp i el bosc: segar, tallar alzines i pins, fer carbó... Són més de vuitanta anys molt ben portats, que no li treuen pas el bon humor i la vitalitat que mostra. Per a cada moment de la conversa en Martí torna al passat. És ben bé que allò que un home, durant la infantesa i la joventut, ha agafat del tarannà de l'època i ha incorporat a la seva sang, hi perdura i ja no ho pot eliminar. «El fajol se semblava després de *rostoiar*, a finals de juny o primers de juliol, i se se-

gava a últims de setembre o primers d'octubre. I les farines –en Martí en diu 'farines'– es feien cap a Nadal. Per fer-les, no-

més farina, sal i aigua. Res més. Ara: s'ha de tenir mà, saps?»

I això és el que demostra: mà per remenar-les contínuament en una olla amb aigua bullint, mentre la Maria, la seva dona, hi va tirant grapats de farina –comprada a la Carme Plana de Batet– amb la intensitat i freqüència que li indica en Martí, que s'ha fet un bastó d'avellaner ben repelat per fer la feina. Mentre va remenant a poc a poc, explica: «Abans, com que ho fèiem en peroles grosses, per remenar havíem de ser dos, perquè cansava molt; teníem un bastó de boix i no es podia parar de remenar fins que comencés a bullir. Hi quedaven sempre uns *gramions* que en dèiem 'frases', que costaven de marxar. Com que les peroles solien ser més o menys boterudes per sota, per seguir remenant quan les trèiem del foc, fèiem una mena de corona amb vidiella o didorta que anàvem entortolligant. En dèiem el *tortís*. Era com una corona o espècie de tortell que fèiem encaixar amb el baix de la perola, perquè no es moguéss quan la remenàvem a terra, fora del foc». La didorta –redorta o ridorta– sé el que és, però no la vidiella. En Martí explica que és una planta enfiladissa que viu entortolligada a altres, fa unes flors blanques, flairoses, i que quan és verda irrita la pell. Popularment s'ha fet servir per tractar les berrugues.

El resultat. Mentrestant, una flaire com d'antigor històrica, una flaire persistent però suau, flonja

A l'esquerra, el fajol encara en forma de gra i, a la dreta, un cop ha estat mòlt.

i arrodonida, s'ha expandit per dins el cobert enganxat a la casa, on en Martí i la Maria tenen un fogó, una taula, cadires i conserves de fruita i verdura que es fan ells. «El gra del fajol el molien en el mateix molí del blat de moro, però mira quines coses: deien que si en el molí s'hi acabava de moldre ordi, no s'hi

podia moldre fajol perquè no anava bé. Després del 'raig' de l'ordi, ja et podies estalviar de moldre-hi fajol... Sí, he de seguir remenant fins que el pal d'avel·laner s'aguanti dret. N'hi ha que per fer les farines mesuren l'aigua, compten les proporcions, ho pesen tot, vaja. Jo no, ja ho veus: la dona va tirant, ti-

La Maria i en Martí remenant l'olla, una acció que s'ha de fer sense parar si vols obtenir bons resultats, asseguren.

rant, fins que li dic prou perquè sé el punt exacte en què s'ha de plegar; i llavors esperar que bulli, ben a poc a poc i que vagi fent un xup-xup lent i vagi traient aquestes bombolles que, com veus, es van rebentant amb tota calma, com si fos un farro molt espès.»

Quan el bastó ja s'ha aguantat ben dret al mig de l'olla, abaixa el foc al mínim, i a esperar que es coqui. Quan està cuit ho remena una estona més i la Maria va repartint la farinada en plats fondos ben encimbrats; en surten nou *plattassos*. Allò ideal sembla que seria que s'entengués sobre plates perquè, quan sigui fred, per anar bé l'endemà, es tallarà millor a tires. «Unes tires—diu en Martí— que facin ben bé un dit de gruix, perquè si no es trenquen. Aquestes tires es fregeixen en una paella amb oli, més o menys rosses, a gust de cadascú. Se solen menjar de postres, afegint-hi mel o sucre un cop al plat. Atipen molt, eh...? N'hi ha que se les mengen de calent en calent, sortint del foc i de primer plat, com si fos farro.»

Així les tasta en Pep Sau, el fotògraf, en una cullerada treta de l'olla i empolsada de sucre. Diu que és una farineta molt bona, de manera que el calor de l'estiu sembla que no ha representat problema. Pregunto a en Martí si, menjades com a postre i fregides, les ensucren per les dues cares. «Va a gust del qui se les menja, jo amb una cara en tinc prou. Abans se'n menjaven moltes més que ara perquè, noi, els gustos han canviat i de quina manera! I els costums i la forma de veure i valorar les coses també han canviat: ara quasi tot fa mal, o engreixa», sentència en Martí.

indret

MIQUEL PERALS TEXT

EUDALD PICAS FOTOGRAFIA

Vilallonga de Ter

ENTRE L'AIGUA I LA MUNTANYA

L'extens terme de Vilallonga de Ter – 64,91 km²– queda encaixonat entre els de Setcases, Llanars, Camprodon, Pardines i Ogassa. D'un cop d'ull des de l'aire, hom podria veure llur perímetre format per alterosos cimadals com: pla de la Vacamorta (1.590,4 m), pic de les Agudes –pels vilallonguins– o cim del Bac –pels setcasencs– (1.975,5 m), Creu Vermella, les Borregues –pels vilallonguins– o pic de la Coma –pels

setcasencs– (2.675 m), pic de Fontlletera (2.573 m), Balandrau (2.584,5 m), puig Cerverís (2.206 m), collada de Maianell (1.911 m), pic de Montroig (1.991 m), Peldecà (1.940 m) o puig Ventós (1.247 m); tot plegat abraçant un espectacular quadre orogràfic format per turons, obagues i carenes per on circulen una xarxa de torrents i rierols com: torrent Gran, torrent del Serradell, torrent de Llebro, torrent de Meians, ribera del

Catllar, clot de les Tallades, el Pontiró, torrent de la Planella –darrer tram de la Torrentera–, la riera d'Abella i torrent Negre, que dipositen tots ells les aigües al Ter, principal artèria fluvial que drena el terme de part a part.

Cinc nuclis. Al marge de Vilallonga, que n'és el centre administratiu, dins d'aquest perímetre s'hi agleven alguns nuclis de població: Abella, la Roca de

MIQUEL PERALS. Setcases, 1941. Enginyer de munts i economista
EUDALD PICAS. Ripoll, 1952. Fotògraf

Pelancà, Tregurà i Llebro, a part d'altres cases més o menys escampades. I hi ha dues parròquies: Sant Martí de Vilallonga i Sant Julià de Tregurà. Els orígens documentats de tots ells són feudals. Però llur història, d'ençà del segle XI, transcorre per viarany molt distints. Des d'un principi, la vida econòmica, social i política de Vilallonga –amb Abella i Llebro– estarà absolutament tutelada per dues poderoses nissagues: de bon primer, els Descatllar, posseïdors del domini directe sobre el seu terme, així com també dels castells del Catllar i de la Sala, i, a partir del segle XIX, els Huguet-Ramis. A Tregurà, en canvi, els Descatllar no hi tenen res a veure. El domini feudal l'exerceixen els senyors de Navata, fins que un dels seus membres, Bernat de Navata, el 1194, el cedí a l'abat del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Sota aquest domini es converteix en baronia, fet que l'independitza fins i tot de la vegueria de Camprodon. A la Roca, a l'inici poblet emmurallat a redós del

seu castell, la influència dels Descatllar és molt escassa. El seu principi documentat està marcat, del 1241 al 1310, pel senyoriu dels Milany. Del 1310 fins al 1358 passa a un Desbac, del castell de Rocabrúna. I l'any 1358 el domini feudal l'exerceixen els vescomtes de So, fins el 1607. Durant la guerra remença, els Descatllar intenten expropiar-lo, però un cop finalitzada és retornat als So –del 1462 al 1472. Del 1607 al 1621 fou propietat dels Dominics de Girona. El 1621 l'obtingueren els Descatllar fins a la seva desaparició.

El Catllar. Aquesta pairalia, amb la seva ermita de la Mare de Déu del Catllar, està situada a la banda dreta del riu Ter, a uns dos quilòmetres del trencall de Tregurà, en direcció a Setcases. El seu castell, absolutament desaparegut, fou residència inicial dels primers Descatllar. La primera notícia la trobem amb Guillem

Ramon Descatllar (segle XI), senyor del Catllar, d'on li ve el nom. En un document de 1096 hom parla d'un «alou de Vilallonga enclavat a la vila del Catllar», és a dir, d'una propietat en la qual el castell és el centre. L'any 1194, en una delimitació del poble de Tregurà, se'l situa en un «turó prop de la confluència de la ribera del Catllar i el Ter», és a dir, on hi ha l'actual ermita. L'any 1292, en ocasió d'investigar el nombre de soldats a destinar a cada castell pirinenc, de Vilallonga solament es mencionen els castells de la Roca i de la Sala, cosa que prova que el del Catllar ja estava derruït. Els Descatllar l'havien construït més avall, a la Sala, on encara se'n pot veure un tros. D'aquest castell ja se'n parla l'any 1261 com a «casa forta» i com a «torre», l'any 1292. L'any 1362, quan se sap que el castell del Catllar

ja està derruït, Pere el Cerimoniós autoritza Ponç Descatllar a edificar a la casa de la Sala, situada dintre

A l'altra pàgina, vista general de Vilallonga, a principis del segle XX. FOTO: Arxiu Miquel Perals. A dalt, imatge actual del poble amb el canal de la central en primer terme // FOTO: Jordi Merino. Al detall, el veïnat de la Roca, en una imatge dels anys 20 // FOTO: Arxiu Miquel Perals.

una mirada en el paisatge

JOSEP VALLS TEXT

JOAN JUANOLA FOTOGRAFIA

El pont del Llierca

Vaig esperar un dels pocs dies núvols que hem tingut en el pic d'aquest estiu per anar-hi a passar el matí. M'ho havien advertit: «Tindràs feina a aparcar el cotxe». I es veu que és cert: aquesta denominació popular de 'platja de la Garrotxa' no és pas només literària o metafòrica, de bon tros.

El poble de Montagut és un bon lloc de sortida per endinsar-se en l'Alta Garrotxa, en principi a través dels engorjats del Llierca. A pocs quilòmetres del poble anant cap a Sadernes, en un punt on el riu s'estreny, apareix el majestuós i agosarat pont del Llierca que, administrativament, pertany al terme municipal de Tortellà. Un amic m'explica que molt a prop del pont, en un indret que en diuen la bauma del Serrat del Pont, s'hi van trobar, fa pocs anys, un seguit d'utensilis de pedra i ceràmica que els tècnics han datat en el paleolític superior. I és que aquesta és una terra que ja va ser habitada –ho demostren altres restes també– en les remotes èpoques de l'edat de la pedra tallada.

El Llierca, que neix al coll de Prugent i que inicialment rep el nom de riera de Rocabruna o de l'Abós, després d'un curs molt corb i sinuós, comença a presentar un bell aspecte quan passa per Beget, que creua per sota uns ponts farcits de vellúria, ponts que sempre m'han semblat solemnes però escèptics al misteri de l'aigua que hi deixen transcórrer. Infinitat d'afluents que s'escolen de cent arraconades per aportar-li aigua, semblen tenir a primera vista una funció inútil perquè quan més podria presentar millor cabal, el Llierca desapareix sota els materials d'erosió que conté el seu propi llit. Però abans no es llença al Fluvià, a Sant Jaume de Llierca, ha exhibit un bon tram d'agradosos paratges riberals fins arribar a passar per sota aquesta excelsa obra d'enginyeria medieval que és el pont del Llierca, conegut arreu de la comarca i molt més enllà. Aquest pont comunicava les masies del vessant oest del Llierca amb Tortellà i Besalú, i és quasi segur que els senyors de Sales, que el van fer construir, cobraven un peatge per passar-hi bestiar i mercaderies.

JOSEP VALLS. Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor
JOAN JUANOLA. Olot, 1962. Fotògraf

Estrebat per ambdós costats a les altes parets de roca que ceneixen el curs de l'aigua, el pont presenta una bellíssima, agosarada i etèria arcada. El que l'ha vist una vegada no pot oblidar-ne la primera impressió. Salvant les distàncies –i demanant mil perdons– manta vegada he arribat a pensar que aquesta construcció medieval vindria a ser l'equivalent místic nostrat d'aquelles restes de temples grecs que hom troba, de cop i amb gran sorpresa, en alguns paratges de l'Argòlida o l'Arcàdia, allà a la quasi península del Pel·loponès.

I ja que hem esmentat el món clàssic, fem com el també clàssic Stendhal que, després de fer admirar les bel·leses de la vella Roma als seus amics, els donava xifres: aquest pont sobre el Llierca té un sol arc esvelt que s'alça a 28 metres per sobre el nivell de les aigües del riu, l'arcada és llarga, de 52 metres i fa 3 metres d'amplada. És de pedra nummulítica sobre un rocam vertical calcari, i va ser edificat a finals del segle XIV, amb finalitats comercials, tal com dèiem.

La primera vegada que el vaig veure fa relativament poc temps, i era en companyia de dos grans amics –un garrotxí i un barceloní– que deuen ser els dos tipus que més coneixen els tocoms de l'Alta Garrotxa i, sobretot, els que més afició i constància hi practiquen, perquè cada dissabte de l'any, tant si fa fred com si fa calor, tant si neva com si plou, hi fan una sortida que els dura tot el dia, combinant el vehicle i les xirruques. He de dir que l'amic barceloní no té absolutament res a veure amb el tipus barceloní estàndard –per dir-ho així– que solem tenir format com a tòpic els qui vivim lluny de la metròpoli.

«Aquest pont comunicava les masies del vessant oest del Llierca amb Tortellà i Besalú, i és quasi segur que els senyors de Sales, que el van fer construir, cobraven un peatge per passar-hi bestiar i mercaderies»

Aquell primer dia ens hi vam passejar de dret i de través, vam baixar al riu, vam veure la volta per sota, que encara és més impressionant, vam asseure'ns una bona estona en silenci, assaborint les essències ancestrals d'aquesta magnífica Alta Garrotxa i –diguem-ho tot–, vam acabar dinant magníficament al restaurant hostal de Sadernes, on s'ofereix una cuina molt consistent i molt poc experimental, per sort.

Un parell de vegades més he estat al pont, l'última de les

quals sense ningú pels encontorns, per causa d'un dia de mal temps. Estintolat a la barana de pedra i de cara cap a Montagut, constato novament que aquesta Alta Garrotxa és l'espai més important del nostre Prepirineu. Tot està supeditat, o ho sembla, al paisatge condicionat per l'orografia torturada d'aquesta part de la comarca: la coberta forestal d'alzinars i rouredes, aquestes esquerdes profundes, aquestes parets de roca, aquest riu turmentat i tortuós que s'amaga i torna a aparèixer...

Evocació obligada de Marià Vayreda (1853-1903) i la seva novel·la *La Punyalada*, perquè som en els escenaris on viuen, estimen, moren i maten els seus personatges: la Coralí, l'Albert, l'Ibo, l'Esparver... «Sols resten allí, immutables com allavors, aquelles gegantines carcanades, patentitzant un etern miracle d'equilibri; aquells espadats fora de plom, amb les basamentes rosegades per l'acció traïdora i sorda de l'aigua; aquells mateixos immensos còdols abalançats sobre d'avencs, com badalls d'infern, i aquells colossals morrots de penya viva apuntant-se els uns als altres com proes de fantàstics barcos en combat; uns cairuts i rogencs, altres verdosos i negres, i alguns rematats en esperons de contorns epilèptics i recargolats com renecs de condemnat» ♣.

El Talló

UNA PLAENT I VARIADA ASCENSIÓ A UN DELS GRANS MIRADORS DE L'ALTA GARROTXA ENS PERMETRÀ CONTEMPLAR LA CARENA MUNTANYOSA DELS PIRINEUS; DES DEL PUIGMAL AL CANIGÓ

Joaquim Agustí i Bassols > TEXT I FOTOGRAFIA

El camí que seguirem surt a l'esquerra de la carretera que va d'Oix a Beget i s'enfila per uns prats rostos i baguenys. En menys de 10 minuts arribarem a la carena de coll Sagordi, molt més planera i assolellada. Hi trobarem tres carreteres, totes prou estretes i sense pavimentar. La de l'esquerra va als Masos i al coll del Salomó; la del mig, que ressegueix en aquest punt l'antic camí de Beget a la vall del Bac, planeja cap al Cortal, masia ensorrada, i baixa al Saguer, totes elles cases del veïnat de Pera. Nosaltres escollirem la de la dreta, que puja a un planell situat a uns trenta metres per sobre del coll. Allà la deixarem, ja que va a trobar la carretera de Resclusanys. Seguirem pels prats

en direcció a ponent, però a uns quatre minuts del planell agafarem un fressat camí que surt a l'esquerra.

Al llarg de mig quart d'hora el camí mostra una clara tendència a baixar. Qui sap si dubtarem de la nostra elecció! Però no cal patir, aviat tornarem a pujar per un bonic alzinar i ho farem de forma més decidida a partir de les feixotes del camp de la Solana. Després de dues curtes graonades, deixarem a l'esquerra el viarany de la Màniga, que ens portaria en ferma davallada a l'estret del Bo del Quer; tombarem per primer cop cap a la dreta i ens enfilarem al collet del Matxo. Allà deixarem, també a l'esquerra, el camí que baixa a la vall del Bac passant per les migra-

des ruïnes del Quer i el molí de la Coromina.

Al collet, el nostre camí torna cap a la dreta i porta a una esplèndida balconada sobre les cases de Pera, la serra de Bestracà i la vall d'Oix, amb els cims més rellevants de l'Alta Garrotxa al fons. Més enllà la pujada es redreça i aviat arribarem a una bifurcació; escollirem el camí de l'esquerra, que travessa una clappissa coberta per l'aulinar. Seguidament ens enfilarem per les ben aparellades ziga-zagues dels pujants de Llonganya, que per una estreta canal entre dues penyes ens donaran accés al caire de la muntanya.

La vall del Bac. Entrem en terres de la vall del Bac. Una bonica roureda substitueix l'alzinar i el camí es desdibuixa, però ens enfilarem uns metres pel caire, donant l'esquena al Montmajor, farem una diagonal cap a un segon caire i pujarem a trobar la carretera de Llonganya.

Deixarem la ruïnosa masia de Llonganya a uns 300 metres a la nostra esquerra, ni tan sols la veurem. Seguirem la carretera cap a la dreta i després d'uns metres de pujada arribarem a un lloc ample i planer. Poc més endavant trobarem una bifurcació. Ara escollirem la pista de l'esquerra, que segueix per la carena. Més enllà d'uns prats passarem momentàniament a la solana, però tornarem a l'obaga un cop superada una breu pujadeta. El bosc permet de con-

Vista dels pics nevats del Pirineu des del mateix cim del Talló.

ITINERANNIA

XARXA DE SENDERS
Ripollès - Garrotxa - Alt Empordà

Reinventem les sensacions

Recuperem 2.500 quilòmetres de camins històrics

pas a pas...

Millorem el territori, apostem pel futur.

www.itinerannia.net